

TURLI TIZIMLI TILLARDA MODDALIK KATEGORIYASINING IFODALASH USULLARI

Shuxratova Muxlisaxon Shuxratjon qizi

*Xalqaro Nordik Universiteti Iqtisodiyod va Pedagogika fakulteti Xorijiy tillar
kafedrasida katta o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqola turli xil sistematik tillarda modda toifasini ifodalashning turli usullarini o'rganadi. U ushbu kashfiyotda qo'llaniladigan metodologiyalarni o'rganadi, olingan natijalarni taqdim etadi, ushbu topilmalarning oqibatlarini haqida munozarada qatnashadi va lingvistik toifalarga ajratish bo'yicha kelajakdagi tadqiqotlar uchun takliflar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Substansiya, sistematik tillar, lingvistik turkumlash, ifoda, metodikalar.

Ko'pgina falsafiy va ilmiy izlanishlar uchun asos bo'lgan substansiya tushunchasi turli sistematik tillardagi lingvistik tuzilmalarda o'z ifodasini topadi. Hind-Evropa tillaridan Xitoy-Tibet tillariga qadar moddani ifoda etish usullari madaniy nuanslar, kognitiv istiqbollari va lingvistik xususiyatlarni aks ettiruvchi sezilarli darajada farq qiladi.

Ushbu maqola xilma-xillik va asosiy naqshlarni tushuntirish uchun ushbu ifoda usullarini tahlil qilish va solishtirishga intiladi.

Moddani ifoda etish usullarini o'rganish uchun turli xil tizimli tillarda qiyosiy lingvistik tahlil o'tkazildi. Turli tillardagi matnlar korpusi tuzildi, shu jumladan hind-Evropa, Afro-Osiyo, Xitoy-Tibet va Niger-Kongo tillari.

Korpus substansiya kategoriyasi bilan bog'liq leksik, grammatik va sintaktik xususiyatlarga e'tibor qaratib, sifat va miqdoriy usullar yordamida tahlil qilindi.

Bundan tashqari, til oilalarida substansiyaning lingvistik ifodalari evolyutsiyasini kuzatish uchun tarixiy va etimologik tahlillar qo'llanildi.

Turli xil sistematik tillarda substansiya kategoriyasi ishlatilayotgan falsafiy yoki lingvistik asosga qarab turli xil usullar orqali ifodalanishi mumkin. Mana ba'zi misollar:

•G'arb falsafasi va tillari:

- Ingliz tili: modda "modda" yoki "shaxs sifatida bevosita ifodalanishi mumkin."

- Lotin / yunon: klassik tillarda moddani "substansiya" (lotin) yoki "bitik" (yunon) deb belgilash mumkin.

- Zamonaviy falsafa: "borliq", "mavjudlik" yoki "mohiyat" kabi atamalar ko'pincha moddaga murojaat qilish uchun ishlatiladi, ayniqsa metafizik munozaralarda.

Substansiya tushunchasi G'arb falsafasida qadim zamonlardan beri asosiy tushuncha bo'lib kelgan. Keling, uning turli tillar va falsafiy an'analar bo'yicha vakilligini buzaylik:

Inglizcha: Ingliz tilida substansiya to'g'ridan-to'g'ri "substansiya" yoki "shaxs" sifatida ifodalanishi mumkin."Ushbu atama turli xil fazilatlar va xususiyatlarning asosini tashkil etadigan va qo'llab-quvvatlaydigan fundamental, mustaqil mavjudlik g'oyasini qamrab oladi.

Lotin / Yunon: Lotin va yunon kabi klassik tillarda substansiya lotin tilida "substansiya" va yunon tilida "ousia" (ousia) deb belgilanadi. Ushbu atamalar asosiy haqiqat yoki mohiyatning o'xshash ma'nolariga ega.

Zamonaviy Falsafa: Zamonaviy falsafiy nutqda, xususan metafizika, "mavjudlik", "mavjudlik" yoki "mohiyat" kabi atamalar ko'pincha moddaga murojaat qilish uchun ishlatiladi. Ushbu atamalar moddaning turli jihatlarini, masalan, uning yashash tartibi, muhim tabiati yoki ontologik holatini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, substansiya tushunchasi turli xil lingvistik va falsafiy an'analar bo'yicha haqiqat, mavjudlik va o'ziga xoslik tabiatiga oid falsafiy so'rovlar uchun Markaziy bo'lib qolmoqda.

•Sharq falsafasi va tillari:

- Sanskrit: Vedanta kabi sanskrit falsafiy an'analari, modda "Brahman" yoki "Atman deb ataladi."

- Xitoy: Xitoy falsafasida substansiya tushunchasi ko'pincha Daoizmdagi "Dao" yoki konfutsiychilikdagi "Dao" kabi atamalar orqali yetkaziladi.

Sanskrit va Xitoy falsafiy an'alarida ham substansiya tushunchasi ularning tegishli dunyoqarashlari va falsafiy asoslarida chuqur ildiz otgan.

Sanskrit (Vedanta):

-Brahman: Vedantada "Brahman" - bu koinotning mohiyati sifatida ko'riladigan yakuniy haqiqat yoki mutlaq. Brahman abadiy, o'zgaras va butun mavjudotning manbai hisoblanadi. Bu ko'pincha yakuniy haqiqat yoki ong (Chit) deb ta'riflanadi.

- Atman: Atman o'z mohiyatiga ko'ra Brahman bilan bir xil deb hisoblangan individual ruh yoki o'zini anglatadi. Ushbu o'ziga xoslikni amalga oshirish Vedantada barcha mavjudotlarning yakuniy haqiqat bilan birligini ta'kidlaydigan Markaziy maqsaddir.

Xitoy Falsafasi:

- Daoizm (Dao): Daoizmda "Dao" koinotning manbai va tayanchi bo'lgan yakuniy, ta'riflab bo'lmaydigan tamoyilni ifodalaydi. U ko'pincha "yo'l" yoki "yo'l" deb tarjima qilinadi va kosmosning tabiiy tartibi sifatida tavsiflanadi. Dao hamma narsaga singib ketadigan asosiy modda hisoblanadi.

- Konfutsiylik (Xkkkkkkkk): konfutsiylik yilda "Xkkkkkkkkkkkk" inson tabiati yoki tabiiy fazilatlarini degan ma'noni anglatadi. Bu inson bo'lish nimani anglatishini belgilaydigan va axloqiy tarbiya uchun asos bo'lib xizmat qiladigan modda sifatida qaraladi. Xkkkk tabiatan yaxshi ekanligiga ishonishadi va maqsad bu o'ziga xos fazilatlarni rivojlantirish va ifoda etishdir.

Ikkala an'anada ham substansiya tushunchasi haqiqat, mavjudlik va o'zlikning tabiatini tushunish bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu tushunchalar ushbu falsafiy an'analarning axloqiy, metafizik va ma'naviy o'lchovlarini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi.

•Islom Falsafasi:

- Arab tili: Islom falsafasida modda "o'zlashma" (javhar) yoki "o'zlashma" (o'zlashma) kabi atamalar yordamida ifodalanishi mumkin.

Islom falsafasida substansiya tushunchasi haqiqatan ham ahamiyatli bo'lib, ko'pincha "kabi atamalar yordamida ifodalanadikatakliflar" (javhar) yoki "dikkatatakliflar" (mik) Arab tilida.

Substansiya narsalarning asosiy mohiyati yoki tabiatini, haqiqatning asosiy tarkibiy qismlarini anglatadi. Bu tushuncha ilk Islom faylasuflarining ta'limotlaridan kelib chiqadi Al-Kindi, Al-Farobiy, Avitsenna (Ibn Sino) va boshqalar yunon falsafiy an'analari, xususan Aristotel asarlari ta'sirida bo'lgan.

Javhar, xususan, hamma narsa olingan asosiy moddani yoki asosiy elementni bildiradi. Bu Aristotelning "ousiya" yoki modda tushunchasiga o'xshaydi. Avitsenna o'zining falsafiy asarlarida, xususan, "kitob al-Shifa" (shifo kitobi) va "Al-Qanun fi al-Tibb" (tibbiyot kanoni) da bu g'oyani keng ishlab chiqdi va u erda moddaning metafizik va ontologik jihatlarini o'rgandi.

Islom falsafasidagi substansiya tushunchasi nafaqat moddiy sohani qamrab oladi, balki Islom tafakkurining yaxlit tabiatini aks ettiruvchi ma'naviy va metafizik sohalarga ham taalluqlidir. Ushbu moddani tushunish turli xil falsafiy so'rovlarda, shu jumladan hal qiluvchi rol o'ynaydi kosmologiya, metafizikava epistemologiya, Islom intellektual an'analari doirasidagi nutqni shakllantirish.

- Analitik Falsafa:

- Analitik falsafa an'analarda moddani aniq tahlil va mantiqiy qat'iylikka qaratilgan "tafsilotlar", "ob'ektlar" yoki "shaxslar" kabi atamalar yordamida muhokama qilish mumkin.

- Qit'a Falsafasi:

- Fenomenologiya yoki ekzistensializm kabi falsafiy harakatlar moddaga Heideggerian falsafasidagi "Dasein" (u erda bo'lish) yoki ekzistensialistik fikrdagi "l' rkkktr" (borliq) kabi atamalar orqali yondashishi mumkin.

- Ilmiy Nutq:

- Ilmiy kontekstda moddani atomlar, molekulalar yoki birikmalar kabi moddiy tarkibi bilan atash mumkin. Bunga "materiya", "elementlar" yoki "zarralar" kabi atamalar kiradi."

- Lingvistik Tahlil:

- Tilshunoslik nazariyasida moddani "referentlar", "semantik mavjudotlar" yoki "leksik narsalar" kabi tushunchalar orqali o'rganish mumkin, bunda til voqelikni qanday ifodalaydi va o'zaro ta'sir qiladi.

Lingvistik tahlil turli xil nazariy linzalar orqali tilning mohiyatini o'rganadi. Keling, bu tushunchalarni ajratamiz:

- Referentlar: tilshunoslik nazariyasida referentlar Real dunyoda so'zlar yoki iboralar murojaat qiladigan ob'ektlar, mavjudotlar yoki g'oyalardir. Masalan, "mushuk gilamchada" jumlasida "mushuk" va "mat" jismoniy dunyodagi haqiqiy ob'ektlarni ifodalovchi referentlardir.

- Semantik shaxslar: semantik shaxslar til ichidagi ma'noga ega elementlarga murojaat qiladi. Bularga so'zlar, iboralar, gaplar yoki hatto kattaroq lingvistik birliklar kirishi mumkin. Har bir semantik mavjudot jumla yoki nutqning umumiy ma'nosiga hissa qo'shadi.

- Leksik unsurlar: leksik unsurlar-bu tildagi alohida so'zlar yoki so'z birikmalari. Ular tilning asosiy qurilish bloklarini tashkil qiladi va o'ziga xos ma'nolarga ega. Leksik elementlar murakkabligi jihatidan oddiy ot va fe'llardan mavhumroq atamalarga qadar farq qilishi mumkin.

Tilni tahlil qilishda ushbu tushunchalarning o'zaro bog'liqligini va lingvistik iboralarning umumiy tuzilishi va ma'nosiga qanday hissa qo'shishini tushunish juda muhimdir.

Bu tilshunoslarga til voqelikni qanday ifodalashini, fikr va g'oyalarni ifodalashini, ma'ruzachilar va tinglovchilarning bilim jarayonlari bilan o'zaro ta'sirini o'rganishga yordam beradi.

Ushbu rejimlarning har biri ular paydo bo'lgan o'ziga xos falsafiy, madaniy va lingvistik an'analarni aks ettiradi, moddaning tabiati va uning dunyoni tushunishdagi roli to'g'risida aniq istiqbollarni taklif qiladi.

Moddani ifodalashning xilma-xil usullari nafaqat lingvistik, balki til jamoalari o'rtasidagi madaniy va kognitiv farqlarni ham aks ettiradi.

Diskret leksik buyumlarning mashhurligi ba'zi tillarda ko'proq ob'ektga yo'naltirilgan dunyoqarashni ko'rsatishi mumkin, boshqalarida relyatsion konstruktsiyalarning tarqalishi o'zaro bog'liqlik va kontekstuallikka e'tiborni qaratishni taklif qilishi mumkin.

Bundan tashqari, til rivojlanishining tarixiy traektoriyalari lingvistik iboralarni shakllantirishga hissa qo'shadi, qarzlar, semantik siljishlar va grammatik yangiliklar muhim rol o'ynaydi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot lingvistik toifalashning boyligi va murakkabligini, xususan, modda sohasida ta'kidlaydi. Topilmalar til va idrok haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirish uchun lingvistik, kognitiv va madaniy istiqbollarni birlashtirgan fanlararo tadqiqotlar zarurligini ta'kidlaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar lingvistik xilma-xillikning kategorizatsiya va kontseptualizatsiya kabi kognitiv jarayonlar uchun ta'sirini o'rganishi, shuningdek, til aloqasi va evolyutsiyasining substansiya kabi fundamental tushunchalarni ifodalashga ta'sirini o'rganishi mumkin.

Bundan tashqari, hisoblash yondashuvlari katta ma'lumotlar to'plamlarini tahlil qilish va turli xil lingvistik kontekstlarda naqshlarni ajratib olish uchun ishlatilishi mumkin, bu esa lingvistik toifalashning nozik tomonlarini yanada yoritadi.

ADABIYOTLAR

1. Britsyn, V., Sukalenko, T., Ladyniak, N., Kaleniuk, S., & Zhelyazkova, V. (2021). Modern tendencies of development of norms of Ukrainian language. *Linguistics and Culture Review*, 5(S4), 102–113. <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5ns4.1653>

2. Derdzakyan, H. A. (2021). Functional category of aspectuality in the Russian and English languages. *RUDN Journal of Language Studies Semiotics and Semantics*, 12(1), 41–60. <https://doi.org/10.22363/2313-2299-2021-12-1-41-60>
3. Kuzmina, J., University of Latvia., Vinčela, Z., & University of Latvia. (2021). Technology enhanced course in English theoretical grammar and phonetics at tertiary level. *Baltic Journal of English Language Literature and Culture*, 11, 79–97. <https://doi.org/10.22364/bjellc.11.2021.06>
4. Panov, V. (2021). Untangling the functions of aspectual distinctions in the Lithuanian imperative against the background of Slavonic. *Baltic Linguistics*, 12(1), 295-321. <https://doi.org/10.32798/bl.926>
5. Pérez-Sabater, C. (2021). Moments of sharing, language style and resources for solidarity on social media: A comparative analysis. *Journal of Pragmatics*, 180, 266–282. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.04.034>
6. Radyuk, A. V., & Kozubenko, A. V. (2021). Semantic classification of phraseological verbs in publicistic discourse of economic orientation. *Revista Amazonia Investiga*, 10(37), 107–115. <https://doi.org/10.34069/ai/2021.37.01.11>